

İzmir’de Türk Çalışanların Suriyeli İşçiler Algısının Sosyal Psikolojik Analizi

Elif Gözler Çamur*

Beyza Özen tarafından Sabancı Üniversitesi’nde hazırlanan “A Social Psychological Analysis of Turkish Employees’ Perception of Syrian Workers in Izmir” isimli yüksek lisans çalışması genel hatlarıyla Türklerin Suriyeli çalışma arkadaşlarını nasıl algıladıklarını anlamayı amaçlıyor. Özen, Suriyeli göçünü sosyal psikoloji perspektifinden incelemiştir. Tezin alan araştırması Basmane bölgesinde yapılmıştır. Çalışma Suriyeli işçilerle aynı iş yerinde çalışan Türklerle yapılan yarı-yapılandırılmış, yüz yüze ve derinlemesine görüşmelere dayanıyor.

Tez geniş bir literatür taraması içeriyor. Bu bölüm, göçün ev sahibi ülke vatandaşları üzerindeki etkisine ilişkin çalışmalarla başlıyor. Ardından ev sahibi ülke vatandaşları ve göçmenler arasındaki ilişkinin makro düzey değişkenleri belirlemiştir. Üçüncü olarak gruplar arası ilişkilerin mikro düzey değişkenleri analiz ediliyor. Göçün ev sahibi ülke üzerindeki etkisi milli kimlik, entegrasyon ve uyum kavramları üzerinden inceleniyor. Özen, genel olarak ucuz işgücü sağlayan göçmenlerin yerli işçilerin yerinden edilmesine ya da ücretlerin düşmesine sebep olup olmadığı ile ilgili çeşitli araştırmalara da yer vermiştir.

Tezin Türkiye’yi anlatan bölümü, ilk Suriyeli göçünün kısaca açıklanmasıyla başlar. Açıklamalar çeşitli raporlardan alınan verilerle desteklenir. Ardından Suriyelilerin Türkiye’ye politik ve toplumsal etkilerinden bahsedilir. Türkiye göçmenler için genellikle bir geçiş ülkesi olarak görülse de Avrupa’ya geçemeyip Türkiye’de kalan göçmen sayısı gün geçtikçe artmaktadır. Özen’e göre ilk Suriyeli göçüne karşı takınılan geleneksel misafirperver bakış açısı, sonradan bir düşmanlık ve göç karşıtı tavır haline almıştır. Bu kuşkusuz ekonomik ve toplumsal faktörlerden kaynaklanmaktadır.

Tezde aktarılan çeşitli araştırmaların da ortaya koyduğu gibi birçok etnik ve dini gruptan oluşan Suriyelilerin, kültürel farklılıkları dolayısıyla Türkler tarafından “kirlili” ve “görgüsüz” olarak nitelendirildiği görülmüştür. Ek olarak güvenlik konusundaki endişeler de Türklerin Suriyelilere dair algılarının şekillenmesinde etkili olmuştur. Tüm bu negatif tanımlamalara rağmen özellikle inşaat, endüstri ve tarım sektörleri Suriyelilerin sunduğu ucuz işgücünden büyük kârlar sağlamaktadır. Türk işçilerin göçmenler sebebiyle yerinden edilmesi daha çok enformel sektörde gerçekleşmiştir. Formal sektörlerdeyse Türklerin istihdamı daha yüksek olarak belirtilmiştir. Bu durum Suriyelilerin dil engelleri ve düşük seviyedeki eğitim düzeyleriyle açıklanmıştır.

Metodoloji bölümünde, çalışmanın ana araştırma sorusunun Basmane’deki Türk çalışanların Suriyelileri nasıl algıladığı üzerine yoğunlaştığı görülür. Basmane’de çalışan Türklerin Suriyelilerle teması, bu temasa dair algıları, bu konudaki duygu ve düşünceleri, Türklerin Suriyeliler üzerindeki algılarını açıklayan faktörler, Türk çalışanların İzmir’deki Türkler ve Suriyeliler arasındaki gerilimin temel nedenlerine dair açıklamaları yazarın üzerinde durduğu konular arasındadır. Kendisini Türk olarak tanımlayan ve Basmane’de Suriyelilerle birlikte çalışan 20 katılımcıya 22 açık uçlu soru sorulmuştur. Bu sorular Türk çalışanların duygu durumlarının davranışsal temellerini, endişelerinin

* Yalova Üniversitesi, Hukuk Fakültesi

kaynaklarını ve grupsal tanımlamalarını sosyal psikoloji teorileri ışığı altında incelenmiştir.

Tezin çalışma sahası Basmane'dir. Çünkü Basmane son beş yıl içerisinde giderek daha çok Suriyeli göçmeni ağırlamış, hatta "küçük Suriye" olarak anılmaya başlanmıştır. Suriyelilerin Basmane'ye gelmelerinin ardındaki neden, yazar tarafından Basmane'nin merkezi ve otobüs istasyonlarının yakın olması şeklinde açıklanmaktadır. Suriyelilerin Basmane'ye gelişiyle bu semt de dönüşmüştür. Burada yoğun şekilde bulunan oteller tamamen dolmuş ve kalacak yer bulamayan insanlar parklarda ve camii avlularında yatmak zorunda kalmıştır. Basmane'de yalnızca kiralar yükselmemiş aynı zamanda ekonomik ve sosyal hayat da Suriyeli göçünden etkilenmiştir.

Araştırmacı ilk olarak hizmet, üretim ve tekstil sektörlerinden dört kişiye ulaşmış, daha sonra kartopu yöntemiyle 20 kişi ile daha görüşmüştür. Bu katılımcılardan üretim sektöründe olanlar tekstil ve ayakkabıcılık alanında; hizmet sektöründe olanlar ise yemek, kahve, fırıncılık ve tamir alanlarında çalışmaktadır. Katılımcıların eğitim seviyesi ilkokuldan üniversiteye kadar çeşitlilik göstermektedir ve cinsiyet dağılımı yarı yarıyadır. Açık uçlu görüşme sorularından katılımcıların duygusal durumları, davranışsal kökenleri, endişe kaynakları, güvenlik ve ekonomiye ilişkin algıları, "kültürlenme" tercihleri sorulmuştur. Çalışmada elde edilen verileri analiz etmek için Yorumsal Fenomenolojik Analiz kullanılmıştır. Böylece bireylerin Suriyelilerle etkileşiminin nasıl anlaşıldıkları ve kendi toplumsal ve bireysel dünyalarını nasıl algıladıkları anlaşılmasına çalışılmıştır. Fenomenolojik bu yöntemle içeriden olan algıya vurgu yapılmış ve kişisel deneyimler ile algılar analiz edilmeye çalışılmıştır.

Alandan toplanan verilerin analiz edildiği bölüm ise "grup içi ve grup dışı oluşum ve tanımlama" konusu ile başlar. Türklerin Suriyelileri farklı bir kültürü, dili ve etnisitesi olan bir grup olarak nasıl algıladıkları bu başlık altında incelenir. Burada esas amaç kendilerini güçlü bir şekilde Türklükle tanımlayan katılımcıların, kendilerini Suriyelilerle nasıl kıyasladıklarını anlamaktır.

Grup sınırlarının geçirgenliği konu edilen bir sonraki bölümde Türklerin Suriyelilerin topluma dâhil edilmesine veya dışlanmasına ilişkin görüşleri değerlendirilir. Son olarak yazar, Türkler arasındaki nefret söylemi, endişe ve korkunun temel nedenlerini inceler. Bu çalışmada milliyet toplumsal bir kimlik olarak katılımcı grubunun tanımlanmasında önemli bir unsur olarak ortaya çıkmıştır. Cinsiyet, yaş ya da din gibi aidiyetlere kıyasla milliyet görüşülenlerin kendi grubunu belirlemede daha etkili olmuştur. Katılımcılar kendileri milliyetçi olarak tanımlamasalar bile cevaplarında milliyetlerini öne çıkarmaları dikkat çekicidir. Katılımcıların yarısının kadın olmasına rağmen görüşmelerde aynı cinsiyette olanların kendi cinsiyet grubunu desteklediğine rastlanmamıştır. Din ise görüşmelerde ikinci önemli kimlik aidiyeti olarak ortaya çıkmıştır. Kimi katılımcılar Suriyelilerin de Müslüman olduğunu belirterek onların desteklenmesi gerektiğini belirtmiştir. Kültürel olarak ise Suriyelilerin Türklerden farklılığı temizlik, hijyen, çocuk yaşta evlilik ve kaba konuşma tarzı gibi konularla gündeme gelmiştir.

Katılımcıların cevaplarına bakıldığında Türklük daha az geçirgen bir grup tanımlaması olarak görülmüştür. Dini kimliklerini öne çıkartanlar ise grup sınırlarını daha geçirgen olarak kurgulamaktadırlar. Katılımcılara göre Suriyeliler Türk kültürünü benimseyememektedir. Onlara göre Suriyeliler Türkçe konuşmalıdır ve Arapça yazılmış tabelalar kullanılmamalıdır. Görüşülenlerin çoğu kendi çocuklarının bir Suriyeli ile evlenmesine karşı çıkmıştır. Bir bölümü ise kişi Müslüman ise Kürt ya da Suriyeli olmasının önemi olmadığını belirtmiştir. Katılımcılara Suriyelilerle iş dışında görüşüp görüşmedikleri sorulduğunda

Suriyelilerin Türkleri aralarına almadıklarını belirtmişlerdir. Onlara göre Suriyeliler yalnızca kendi gruplarıyla sosyalleşmektedir ve Türklerle görüşmeyi tercih etmemektedirler. Görüşmelerde öne çıkan konulardan biri de Türklerin Suriyelilerle ilgili güvenlik endişeleridir. Bu durum çoğunlukla Suriyelilerin kayıt altına alınmamış ve Türklere yabancı gelmesinden doğan belirsizlikten kaynaklanmaktadır.

Görüşülenlerin bir bölümü Türklerin işsiz kalmasının temel nedeninin Suriyelilerce sunulan ucuz işgücü olduğu ve bunun maaşların düşmesine yol açtığını belirtmiştir. Görüşülenlerin birçoğu aynı sebepten ötürü işten atılmaktan korktuğunu söylemektedir. Kimi görüşülenlerse Türklerin motivasyon eksikliğinden bahseder. Buna göre Türkler ucuz işgücü sunmak istemediği için Suriyeliler tercih edilmektedir. Suriyelilerle ilgili bu şekilde yorum yapanlar genellikle bedensel emeğin ön planda olduğu üretim ve hizmet sektörlerinde yer almaktadır. Diğer yandan, beceri isteyen kalifiye elemanların çalıştığı elektrik teknisyenliği gibi işlerde çalışanlar, Suriyelilere karşı daha az negatif tavır sergilemişlerdir. Bu görüşülenlere göre Türkiye'ye gelen Suriyeliler hâlihazırda kalifiye olmadıkları için onların işini elinden alamayacaklardır. Onlara göre kalifiye olan Suriyeliler zaten Avrupa'ya geçmiştir. Görüşmeciler, Suriyeli işçilerin çalışma izni almasına karşı çıkar. Zira göçmenlerin çalışma izni olması durumunda kendilerinin mülteci olabileceklerini belirtmişlerdir.

Çalışmada Suriyelilerle daha çok zaman geçirenlerin, onları daha az tanıyanlara göre daha negatif tavır sergilediği, ayrıca daha eğitilmiş olanların eğitimsiz olanlara kıyasla Suriyelilere daha olumsuz yaklaştığı görülmüştür.

Göçe yönelik çalışmalar genelde göçün ekonomik ve siyasi sonuçlarına ya da göçmenlerin durumlarına odaklanırken göçün sosyal-psikolojik boyutuna ilişkin çalışmalar sınırlı kalmıştır. Bu bakımdan çalışma, göçün sosyal-psikolojik etkilerini inceleyerek bu alana katkı sağlamıştır. Göçle birebir etkileşimde bulunan kişilere ses verdiği için bu alanda değerli bir çalışmadır. Alanda yapılmış araştırmaları hem teorik hem de Türkiye özelinde geniş bir şekilde tarayan bu tezin bulgularının büyük bir kısmı kendinden önceki çalışmalarla uygunluk gösterir.

Tezin alan araştırmasının yapıldığı dönemde Basmane'nin durumu çalışmanın seyrini etkilemiş olabilir. Bu dönemde Basmane sokaklarda dahi insanların konakladığı bir bir transfer noktası konumundaydı. Dolayısıyla, İzmir'in başka bir bölgesinde Suriyelilerle birlikte çalışanların ya da Basmane bölgesinde çalışan 20 kişinin algısı bugün değişkenlik göstermiş olabilir. Ayrıca Basmane'de çalışan 20 işçinin Türkiye'deki genel çerçeveyi temsil edemeyeceği aşikârdır. Bu bakımdan küçük araştırma grubu ve sınırlı bir analiz, bulguların genelleştirilmesini engeller. Fakat yine de küçük bir alanda gerçekleştirilen bu çalışma, yazarın da belirttiği gibi, ileride gerçekleştirilecek geniş kapsamlı benzer çalışmalar için örnek teşkil edecektir.